

A világ első és utolsó koltaitamásológiai kutatása

Sik Endre

(Eredetileg megjelent: Szociológiai Figyelő, 2001, 1-2 sz. 131-135 old.)

A koltaitamásológia a személyes kapcsolatok kutatásában Milgram (Milgram, 1967, Travers-Milgram, 1969) nevével fémjelzett “kis világ” megközelítés továbbfejlesztése. Hazánkban a koltaitamásológia előőrsének a Fazekas-Köllő szerzőpáros számít, akik egy korai munkájukban (Fazekas-Köllő, 1990) felismerték a koltaitamásológia módszerének zsenialitását:

“Valamennyien voltunk már abban a helyzetben, hogy ismeretlenekkel beszélgetve közös ismerősökre bukkantunk, s így szóltunk: “kicsi a világ”. Milyen kicsi a világ? ... Travers és Milgram ... kísérleti úton próbálták kideríteni, milyen messzire érnek a személyes ismeretségi láncok. Kiválasztottak egy, a massachussetsi Sharon városkába valósi tőzsdei alkuszt, aki eladdig semmivel nem hívta fel magára a városka vagy az üzleti körök figyelmét. Ezután kiválasztottak három, száz főből álló csoportot, egyet a közeli Bostonból, a másik kettőt (egy véletlen mintát és egyet, amely a nebraskai részvénytulajdonosokat reprezentálta S:E:) a távoli ... Nebraska államból. Ezután felkérték a csoportok tagjait, hogy küldjék el a célszemély legfontosabb adatait tartalmazó csomagot egy olyan közeli, velük tegező viszonyban álló ismerősüknek, akit a célszemélyhez “közelebbinek” éreznek, s kérjék meg őket, hogy tegyenek ugyanígy. A célszemélyről a következő információkat közölték: név, kor, foglalkozás, lakóhely, iskolák, katonai szolgálat helye és ideje, a feleség neve és születési helye). Végül megvizsgálták, hogy a 300 elindított “láncból” hány érte el a sharoni alkuszt.

Az eredmény igazolni látszott a világ kicsinységéről szóló közhelyet: a Bostonból induló láncok 35%-a, a nebraskai részvénytulajdonosokból választott minta láncainak 31%-a, a nebraskai véletlen minta láncainak 24%-a elérte a címzettet. A célba ért láncok hossza a fenti minták sorrendjében 4,4, 5,2 és 5,7 ismerős volt.” (Fazekas-Köllő 1990 42 old.)

A koltaitamásológia általam alkalmazott - egyedül helyesnek tekinthető - módszere a következő. Felkérjük a kutatás alanyait, hogy mindenki keressen magának egy Koltai Tamást) (illetve – mivel nem élő személyről, hanem elvont kutatási célról van szó – egy koltaitamást (koltaytamás szóba sem jöhet)). Ezt oly módon kell tennie, hogy tetszőleges számú személyes kapcsolatát (ennek definíciója megfelel a „kis világ” kutatásban alkalmazott operacionalizálási módnak, tehát tegező viszonyban kell lennie a keresésre

felkért személlyel) megkérdezi, vajon ismer-e koltaitamást, illetve lenne-e segítségére koltaitamást találni.. A koltaitamásológiai kutatásra 1999-ben került sor és 21 másodéves személyügyi hallgató vett benne részt.

Eredmények

A 21 személy közül heten lettek koltaitamásra. Ez 33%-os “siker”, ami - az alkalmazott módszer minden eltérése ellenére - meglepően közel áll a fentebb hivatkozott amerikai „kis világ” kutatás során nyert értékekhez. A sikeres láncok hosszának átlaga 4,4 (vagy 3,0)¹ volt.

A sikeres láncok arányának magas, illetve a sikeres láncok hosszának alacsony értéke - bár a módszer eltérő volta miatt ezek az értékek közvetlenül nem hasonlíthatók össze az amerikai kutatás értékeivel - a világ kicsinysége melletti érvnek tekinthető, amennyiben a körülöttünk élő koltaitamások száma igen kicsi², ezért ilyen nagy arányú és ilyen “sima” fellelésük a magyar világ kicsinységét sejteti.

Ezt a következtetés az sem rontja, ha nem a sikeres láncok hosszát, hanem a sikeres fellelést megelőző összes kísérlet (tehát a sikertelenül kibocsátott láncépítési kísérletek elemeit is beszámítva) számát nézzük. A hét sikeres esetből ugyanis kettő azonnal sikeresnek bizonyult, egy esetben egyetlen sikertelen kísérlet előzte meg a három elemből álló sikeres lánc kialakulását, s csak a fennmaradó négy esetben módosul a lánchossz erősebben, ha az összes megelőző kísérletet is figyelembe vesszük. Ily módon számolva a sikeres kísérletek átlagos hossza 6,8 volna, ami még mindig igen kicsiny magyar világot sejtet.

---

¹ A kétféle eredmény annak következménye, hogy az egyik esetben a lánc egy pontján egy korflabda csapat (vajon ez mi lehet?) hét tagja (hány tagja van egy korflabdacsapatnak?) egymásnak adta körbe az információt. További koltaitamásológiai kutatások kell, hogy eldöntsék, ilyen esetben ez az információs csomópont egy vagy hét elemnek számít a teljes láncban.

² A magyar társadalomtudományok fejletlensége miatt nem tudnánk pontosan hazánk koltaitamás állományát, ha a kutató fel nem használta volna saját személyes kapcsolatait (bridzstárs!!!), hogy megtudja az Állami Népegyenlívántartóból, hogy hány koltaitamás él ma hazánkban. A pontos szám 46.

A kutatások két “híres” koltaitamást (egy színikritikust és egy megyei közgyűlési elnököt leltek³. A többi koltaitamás “helyi érdekű”. Ezen különbség abban is tetten érhető, hogy a “híres” koltaitamások létét eleve tudták a kutatók s csak a hozzájuk vezető utat kellett személyes kapcsolatokkal kikövegniük. Ezzel szemben a “helyi érdekű” koltaitamásoknak létezését is a személyes kapcsolatok derítették fel⁴.

A fellelt koltaitamások sokfelé találhatók az országban (Budapest, Szekszárd, Környe, Szöny, Kóspallag és Rákóczi falva), ami nem meglepő, hiszen a keresés is országos volt (sőt egy kutató még Erdélyre is kiterjesztette – még ha sikertelenül is - a keresést).

A keresés technikája a legtöbb esetben a személyes kapcsolatokból indult ki. A legkézenfekvőbb és vélhetően legkooperatívabb személyes kapcsolati körök, a család és a közvetlen munkatársak köre, voltak a keresés leggyakoribb kiinduló pontjai. Ezekből nyúltak ki keresőláncok a tágabb baráti, rokoni mező felé, illetve a munkatársak, volt kollégák irányába.

A kereséshez felkért személyes kapcsolatok (noha egyes beszámolók említenek gyanakvást, értetlenkedést, direkt elutasítást) általában teljesítették a tőlük elvártakat (tanács a továbblépésre, aktív segítség a keresés továbbszélesítésében), ami akkor is a személyes kapcsolatoknak a világot kibővítő erejét szemlélteti, ha adott esetben ezek az erőfeszítések nem eredményeztek koltaitamást. Tanulságos, hogy a munkaügyi szakma rendelkezésére álló hatalmas listák, valamint a telefonkönyv, használata nem segítette a koltaitamásológusokat a sikerhez. Ez arra utal, hogy ebben az esetben az intenzív keresés hatékonyabb lehet az extenzív keresésnél (Rees és Shultz 1990).

---

³ Az előbbi azonban nem igazi koltaitamás, amennyiben nevét ipszilonnal írja

⁴ Kivéve egy esetet, amikor munkaügyi nyilvántartásból származott egy “helyi érdekű” koltaitamás neve, s akit nem is sikerült személyes kapcsolatokon keresztül elérni. Ezt a koltaitamást ezért nem is számoltam a sikeres esetek közé.

A rendelkezésre álló személyes kapcsolatokból a kutatók megpróbálták kiválasztani azon személyeket, akiktől a lehető legnagyobb eséllyel remélték a koltaitamáshoz való eljutást. Ezen válogatás szempontja lehetett személyes kvalitás (sok az ismerőse, mindenkivel jóban van), illetve szociológiai jellemvonás (idős, sok állása volt, olyan a foglalkozása, hogy sok emberrel találkozik (pl. autószerelő, tanár, tanuló, titkárnő, tanácselnök) nagy a rokonság).

A mellékletben található példák a koltaitamásológia alapeseteit mutatják be, mintegy dinamikusán és plasztikusán demonstrálva a korábban elmondottakat.

Irodalomjegyzék

Fazekas K. - Köllő J. (1990) Munkaerőpiac tőkepiac nélkül, KJK Budapest

Milgram, S. (1967) The small world problem, Psychology Today, May.

Rees, A. - Shultz G. P. (1990) Workers and wages in an urban labour market, University of Chicago Press.

Travers J. - Milgram S. (1969) An experimental study of the small world problem, Sociometry, Dec.ember.

Melléklet

Lendületes kudarc

Nagy lendülettel indultam Koltai Tamás keresésére, azonban kevés sikerrel a végeredményt tekintve. Az indításhoz szinte minden esetben meg kellett mondanom az okot, amiért ilyen „furcsa kéréssel fordulok bárkihez is”, néhányszor magyarázkodásra is szükség volt. Kivételt képez ez alól feleségem és egy baráti házaspár, akik mindenféle további információ nélkül, pusztán a kérdésre: „Ismersz-e személyesen egy Koltai Tamás nevű illetőt?” azonnal és készségesen válaszoltak, végiggondolva további kapcsolataikat is.

Feleségem tanár, s mint ilyen igen sok emberrel találkozik/találkozott nap mint nap. Emlékezett egy bizonyos Koltai Lacikára, az iskolai diákújság szerkesztőjére. Volt osztályfőnöke a következő kapocs a Koltai családhoz. Az

ő ismerete szerint nincs a családban Tamás. Ez a szál itt megszakadt. Az ok kettős. Egyrészt az osztályfőnök nem kérdezett tovább, másrészt a tegeződés hiányában, illetve annak egyirányú volta miatt, (tanár-diák viszony).

Az egy nappal később elindított másik vonal (feleségem testvére) abból a feltételezésből indult ki, hogy a végzős külkereskedelmi főiskolások nagy ismerettséggel rendelkeznek. Feleségem testvére azonban mégsem ebből a körből kecsegtetett némi reménnyel, hanem általános iskolai osztálytársait említette, egy leány testvérpárt. Az itt meglévő Koltai családban sem sikerült azonban Tamásra bukkannunk.

A sógornő egy másik irányba is elindította a keresést. Vőlegénye ismeretségi körét próbálták felderíteni. Kevés sikerrel, mivel azóta sincs visszajelzés.

Középkorú baráti házaspár a következő elindulási pont. Igen széles ismerettséggel rendelkeznek, korábban tolmácsként és külkereskedőként dolgoztak. Emlékezetükben nem szerepelt ilyen nevű illető és a további keresést megszakította egy komoly betegség.

Rövid ideje dolgozom jelenlegi cégnél, kevésbé ismernek, ebből adódóan munkatársaim kissé bizonytalanul fogadták kérdésemet/kérésemet. Inkább foglalkoztak a téma milyenségének elemzésével, semmint egy létező személy megkeresésével. Jellemzően az a kérdés érkezett vissza: „Honnan kellene ismernem?”. A „bárhonnan”, „lényegtelen” vagy „teljesen mindegy” válaszok egyáltalán nem oszlatták a kételyt.

Lendületlen kudarc

A vonaton találkoztam egy régi ismerőssémmel, akitől megkérdeztem ismeri-e Koltai Tamást. Nem ismerte.

Haza érkezésem után a feleségemtől is megkérdeztem ismeri-e Koltai Tamást, ő sem ismerte. A beszélgetés fültanúja volt két kisgyermekem, akik megkérdezték tőlem: apa ki az a Koltai Tamás. Válasz: egy bácsi. Megkérdeztem én is tőlük ismernek-e az óvodában Koltai Tamás nevezetűt. Ők sem ismertek.

Másnap a munkahelyemen megkérdeztem a kollégáimat, ismerik-e Koltai Tamást. Ők sem ismerték. Kíváncsiságból megnéztem a Kirendeltségi Adatbázisban találok-e Koltai Tamás, ott sem találtam.

Elővettem a telefonkönyvet és megnéztem Tokaj városában van-e Koltai Tamás, itt sem találtam, így feladtam a további keresést. Nem találtam Koltai Tamást.

Észak hiánya végzetes

Első lépésben családi körben érdeklődtem, majd sikertelenségem után a baráti körre terjesztettem ki kérdezősködésemet. Néhány Koltai előnevű ember a felszínre került, de Koltai Tamásra sajnos nem találtam rá, annak ellenére, hogy baráti köröm földrajzilag és létszámát tekintve is meglehetősen széles.

Békéscsabai származásom lehetővé tette számomra a dél-keleti országrészre kiterjeszteni a kutatást, ám később mivel Szombathelyen is éltem két évet, a nyugati országrész is nagyítólencsém alá került. Két éve élek Budapesten, sajnos azonban az északi országrészben sem volt szerencsém „Koltai Tamás ügyileg”.

Amennyiben a jövőben még lesz lehetőségem egy Koltai Tamással találkozni, biztosan emlékezni fogok a Tanár úr által adott feladatra.

A sok munka meghozza nem-szándékolt gyümölcsét - véletlent

Személyes és munkakapcsolataim révén eddigi életpályám alatt az átlagembernél jóval több személlyel kerültem laza vagy közelebbi kontaktusba. Debreceni ismerőseimet végigkérdeztem, de csak az egyik volt tanárnőm ismert egy Koltai nevű családot, akiket egyébként én már régen ismertem, mert a szomszéd utcában laktak. Ebben a családban „csak” két lány van, akik velem közel azonos korúak, de a Klárikat fia bár Tamás, de a férje nevét viseli, tehát nem Koltai.

Munkám során rendszeresen felkeresem a megyében lévő 13 kirendeltségünket, valamint rendszeres informális kapcsolatban vagyok a 82 település polgármestereivel, jegyzőivel. Megyénkben a „Koltai Tamás” név az

összes megkérdezetteknek ismeretlennek bizonyult. Ennyi keresés és kérdezés után nem akarván a kudarcba belenyugodni, ezért úgymond „fél hivatalosan” is személyesen meggyőződtem, hogy Hajdú-Bihar megye lakónépességében, a Népszégyntvántartó számítógépes rendszerében NINCS KOLTAI TAMÁS nevezetű egyén!

Ennyi keresés után a szerencse mellém pártolt. Személyesen találkoztam a szüleim egyik keresztgyerekével (a sok közül), aki Budapesten él, és a régi sikeres VASAS-ban (Mészöly, Farkas, Puskás) futballozott. Már az edzői tevékenységét is abbahagyta, de mint 54 éves sikeres vállalkozó továbbra is kapcsolatban áll a jelenlegi játékosokkal.

Így hozott össze engem egy KOLTAI TAMÁS nevezetű, barna hajú, szimpatikus fiatalemberrel, aki 1977-ben, a Bak jegyében született (január 6.). Magáról sok mindent elmondott, de – nagyon öntudatos lévén – a személyiségi jogai védelmében csak ahhoz járult hozzá, hogy ebben a kis esszémben közzétegyem, hogy még nőtlen, de nagyon szereti a szép lányokat, valamint 177 cm magas, 71 kg és jobblábás csatár.

A kapcsolat-specialista

Felmértem azok körét, akiknél sikerre számíthatok. A kiválasztásuknál legfőbb szempontom az volt, hogy közeli ismerős legyen az illető, sok ismerőse, barátja legyen a megkérdezettnek, ne zárkózzon el mások problémái elől, nyitott, segítőkész legyen.

A megkérdezettek:

Férjem: Több munkahelyen dolgozott már, jelenleg középiskolai tanár. Az iskolájában több száz diák tanul.

Gyermekeim: Iskoláikban sokan tanulnak.

Kollégáim: Kilenc főt kérdeztem meg. Azokat választottam, akik idősebbek, sok ismerősük van, közvetlenek, segítőkészek. Azoktól érdeklődtem, akikről tudtam, hogy több munkahelyen dolgoztak már, kiterjedt a baráti körük.

Siker: Koltai Tamás megvan! Egyik kollégám találta meg. Ő a legidősebb a munkatársaim közül. Műszaki tanár a végzettsége. Csak rövid

ideig tanított, de tanácselnök és pályaválasztási tanácsadó is volt. Jelenleg képzések szervezésével foglalkozik. Nagyon kiterjedt az ismeretségi köre, tartja is a kapcsolatot régi barátaival, munkatársaival. Segítőképz, nagy empátiakészséggel rendelkezik. Komolyan veszi az emberek problémáit, és megoldást is találni rájuk. Koltai Tamás az ő régi kollégájának az unokája.

Kapcsolatépítés koltaitamáshoz

Koltai Tamás neve ismerősen hangzott, amikor megkaptuk a feladatot. Eszembe jutott, hogy nem régen olvastam róla egy cikket a Tolnai Népszívásban. Előkerestem a cikket és újra elolvastam. Kiderült, hogy Koltai Tamás Tolna megyében egy ismert személyiség, aki jelenleg a Tolna megyei Közgyűlés elnöke.

Kollégáimtól megérdeklődtem, hogy kinek van Szekszárdon olyan ismerőse, aki e hivatalban dolgozik esetleg. Sajnos ebben a hivatalban nem találtam ilyen ismerőst, ezért a Tolna megyei Közigazgatási Hivatalban próbálkoztam személyes ismerőst keresni.

Kollégánóm testvére a Közigazgatási Hivatalban dolgozik és ő munkakapcsolatban áll a Megyei Közgyűlés Hivatalával. Így négy lépésből gyorsan eljutottam az ismeretlen Koltai Tamáshoz.

A „hivatalos út”

A keresést több irányban indítottam el. Közvetlen munkatársaim – a ... Munkaügyi Kirendeltség dolgozói körében – hét településen élnek, rokoni kapcsolatok, beleértve a férjem testvérét, aki egy budapesti szakközépiskola műszaki tanára és ebben az időben nálunk vendégeskedett.

A Nógrád megyei Munkaügyi Központban dolgozik Koltai nevű gépkocsivezető, akinek a rokonságában feltételezhetően lehetne egy keresett személy. Két-három nap elteltével a munkatársaim közül az egyik vonal sikeresnek bizonyult.

Az elérési útvonal:

1. ... István a kirendeltségen közvetítő főmunkatárs (52 éves) újságíró végzettséggel is rendelkezik. Szabadidejében újságíró, verseket ír (írásai a megyei és helyi lapokban jelennek meg). Lakóhelye: Pest megye, Verőce, ahol tevékenyen részt vesz a helyi lap készítésében, illetve a szomszédos települések, pl. a Szokolyai Híradó című újság készítésében.
2. ... Csaba újságíró a Szokolyai Híradó főszerkesztője.
3. ... István Szokolya község polgármestere.
4. ... Vilmos Kóspallag (szomszéd település) polgármestere, aki a településen élő Koltai Tamást ismeri.
5. Koltai Tamás 32 éves, szakács, jelenleg tengerész.

A megoldás (bármilyen is legyen az): a korflabda

Személyes ismerőseim között Koltai Tamás nem volt, ezért arra gondoltam, hogy családtagjaim segítségével, az ő ismeretségi körükből keresek ilyen nevezetű urat.

Fiam egyetemista, így egy egész évfolyamnyi tanuló közül válogathat, sőt a MAFC korfball szakosztályának vezetője, tehát sporttársainak köre is rendelkezésére áll. Megkértem, hogy segítsen.

A következő láncolat alakult ki, először azt hittem, hogy sikertelenül, de egy láncszemnél megfordult a kocka: Csaba, a fiam szólt ... Mátyásnak, aki szólt ... Györgynek, ő megkérdezte ... Ádámot, aki beszélt ... Gáborral. ... megkérdezte ... Dórárt, ő szólt ... Krisztinának, aki megkérdezte ... Beát, majd Bea továbbadta a kérdést ... Bandornak, akinek eszébe jutott, hogy valamikor olvasott egy kritikát a „Színház” című lapban Koltai Tamás tollából. A láncolat a korfball csapat tagjaiból tevődött össze, és a kérdések egy mérkőzés szüneteiben zajlottak.

... Bandor lakása Gothár Péter édesanyja, ... Gertrúd szomszédságában van. Bandor gyakran találkozik Trudi nénivel, mert gyermekkorában ő volt az orvosa. Bandor megígérte, hogy megkérdezi Gothár Pétert, hogy ismeri-e Koltai Tamást, hiszen mint filmrendező többször találkozhattak. Gothár Péter csaknem minden hétvégén átugrik 83 éves édesanyjához meglátogatni. Bandor a hétvégén összefutott vele és megkérdezte, ismeri-e Koltai Tamást. Gothár

azt válaszolta, hogy természetesen, hiszen a Színművészeti Főiskolán is együtt dolgoznak.

Így jutottam el Koltai Tamáshoz, aki eredetileg újságíró és kritikus volt, majd a Madách Színház dramaturgja, és a Színház és Filmművészeti Főiskola tanára.